

Géza Alföldy (1935-2011). In memoriam*

La mort va anar a l'encontre de Géza Alföldy, en plena i productiva activitat, als peus de l'acròpoli d'Atenes. Una mort com la que recorda Ciceró en el *De amicitia* (3, 112) que arribà a Escipió l'Africà: «Quam ob rem vita quidem talis fuit vel fortuna vel gloria ut nihil posset accedere, moriendi autem sensu celeritas abstulit.» Amb ell desapareix un dels principals representants de la recerca científica del segle xx i dels inicis del XXI en el camp de la història de la Roma antiga, i segurament un dels millors epigrafistes, si no el millor, del nostre temps.

Nat a Budapest el 7 de juny de l'any 1935, es va formar a Hongria, on també desenvolupà una primera part de la seva brillant carrera. Però fou a Alemanya on trobà els mitjans i la tranquil·litat necessaris per a dur a terme una activitat de recerca d'una singularitat i una amplitud gairebé inigualables. Si la primera part de la seva formació tingué referents propers de gran mèrit a Hongria, en la segona part pesaren els mètodes, les opinions i l'exemple dels grans historiadors de l'antiguitat del segle xx, com és el cas d'Andreas Alföldi, hongarès fora del país com ell, i l'estreta relació amb Hans-Georg Pflaum i Eric Birley, en sents que amb l'inoblidable Sir Ronald Syme, dels quals parlava sovint i mencionava, sempre amb gust, les opinions i el record.

La Universitat de Budapest i el museu d'aquella ciutat l'acolliren i hi pogué dur a terme els primers treballs importants abans d'establir-se a l'aleshores Alemanya Occidental l'any 1965. Començà així, sense defalliments, una nova carrera; obtingué immediatament, el 1966, l'habilitació a la Universitat de Bonn, i de nou va desenvolupar la seva tasca científica en un museu, el Rheinischen Landesmuseum de Bonn, activitat que es complementava amb l'ensenyament a la Universitat de Bonn fins que el 1970 fou nomenat professor ordinari d'història antiga a la Universitat de Bochum, de la qual passà més tard (1975) a la Ruprecht-Karl Universität de Heidelberg. En aquella seu transcorregué tota la resta de la seva carrera fins a la jubilació i hi mantingué una estreta vinculació fins i tot com a professor emèrit. Ocupà, quan li correspongué, diversos càrrecs acadèmics que exercí amb cura i atenció, malgrat que li restaven hores per a l'estudi i la recerca. Com a destacat professor de Heidelberg, no podia mancar la seva cooptació a la institució acadèmica més prestigiosa i activa, l'Heidelberger Akademie der Wissenschaften, el 1978, com a membre ordinari de la seva Philosophisch-Histo-

rische Klasse. Com no podia ser altrament, de nou li pertocà exercir-hi càrrecs directius de responsabilitat que, com feia sempre, dugué a terme amb puntualitat, eficiència i discreció. En el si d'aquesta institució, li fou possible accomplir importants iniciatives, publicacions i projectes en col·laboració amb la universitat, com l'Epigraphische Datenbank Heidelberg, treball pioner en el seu moment, que continua la seva activitat i que es manté com un punt de referència indiscutible en el seu camp. També és remarcable la seva presència durant uns quants anys en la direcció del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, publicat per la Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. La integració de Géza Alföldy al projecte li donà una nova empena i renovació, malgrat les moltes dificultats per a continuar una obra d'un abast i d'una duració tan grans.

Els seus interessos no es limitaren a l'estudi d'algunes regions de l'Imperi romà, ans al contrari: en els seus incessants viatges, es mostrà un estudiós infatigable de la quasi totalitat d'aquestes regions, conscient que només aquesta curiositat i aquesta experiència li podien permetre avaluar de forma general, com efectivament ho féu, la societat de l'època romana.

Força universitats tingueren la sort i l'honor de tenir-lo com a professor invitat, entre les quals es compten la de Princeton, en el quadre del seu prestigiós Institute for Advanced Studies (1972-1973), Roma, París, Poznań i, naturalment, Barcelona. Des del 1993, repetidament, ensenyà a les principals universitats hongareses, on recuperà la docència en la seva llengua natal i on fou nomenat doctor *honoris causa* de moltes i, concretament en el cas de la Universitat Eötvös Loránd de Budapest, *doctor et professor honoris causa* el 1992, honor que aprecià molt especialment, puix que es tractava de la seva ciutat natal.

En Géza Alföldy, sorprenia el fet que fos dotat d'una memòria i d'una capacitat de relació de dades veritablement excepcionals. Com a conseqüència lògica d'aquesta realitat, la prosopografia i la història militar havien de ser els seus camps preferits i, des d'aquesta perspectiva, desembocà en la història social, en què pogué aplicar els seus amplis coneixements sobre les classes dirigents romanes i també el seu interès pel món de l'esclavatge. Aquesta experiència científica, objecte de molts dels seus nombrosos treballs científics, es traduí en un manual, *Römische Sozialgeschichte*, publicat per primera vegada a Wiesbaden el 1975, que ha estat objecte de quatre edicions i que ha estat traduït a vuit llengües; poques setmanes abans del seu traspàs, ens feia a mans, entusiasmat, la nova edició alemanya que havia duplicat en el seu volum, tot posant-la al dia, sobretot, amb les seves pròpies recerques. Pro-

* Marc Mayer i Olivé, membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i catedràtic de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona. E-mail: mayerolive@yahoo.es

ducte també d'aquest interès fou una de les seves importants monografies, *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht* (Bonn 1977, *Antiquitas*, núm. 1, 27).

En els seus estudis, tingué un enfocament, basat sempre en les fonts i les dades directes de les quals extreia les conseqüències teòriques, que contribuï a renovar la història social romana, amb punts de vista nous i deduccions directes dels documents, tot abandonant models teòrics, ben consolidats, que podien deformar els resultats de les seves recerques sobre els mateixos documents, els quals moltes vegades eren nous o reinterpretats i fruit de la seva incansable recerca. Amb el mateix mètode, s'atreví a enfrontar-se, l'any 1997, amb la història contemporània hongaresa, en un llibre publicat a Heidelberg (*Ungarn 1956: Aufstand, Revolution, Freiheitskampf*) que va tenir un gran ressò i que li permeté analitzar, com deia, amb un mètode objectiu, una qüestió que, havent-la viscuda ell mateix, tenia molt propera.

El nou tractament de les inscripcions del període augusteu fou una de les seves principals especialitats i, m'atreviria a dir, afeccions. En aquest camp, cal esmentar els seus *Studi sull'epigrafia augustea e tiberiana di Roma* (Roma 1992), on es troba recollida la famosíssima reconstrucció que féu de la inscripció del temple de Mars Ultor de Roma; resulta impossible no esmentar l'edició de la monumental *pars octava* del *CIL VI* corresponent a les *Inscriptiones Urbis Romae Latinae* (Berlín 2000). Les *litterae aureae* i les inscripcions en lletres de bronze, de les quals no ha romàs altra cosa que els forats o encaixos per a la fixació de les lletres, foren objecte de la seva incansable curiositat i les seves lectures i restitucions. Hispània, en aquest cas, rebé algunes de les seves principals aportacions, com la lectura de la inscripció de l'aqüeducte de Segòvia, un important estudi *Die Bauinschriften des Aquäduktes von Segovia und des Amphitheatere von Tarraco. Mit einem Anhang von Peter Witte* (Berlín, Nova York 1997, *Madrid Forschungen*, núm. 19); uní les inscripcions de l'aqüeducte amb la inscripció més llarga coneguda, la de l'amfiteatre de Tarragona. La part de Segòvia fou traduïda i publicada de nou amb el títol *La inscripción del acueducto de Segovia* (Madrid 2010).

De gran importància en l'àmbit urbà, és a dir, a la capital de l'Imperi romà, és l'estudi *Der Obelisk auf dem Petersplatz in Rom. Ein historisches Monument der Antike* (Heidelberg 1990, *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* 1990, núm. 2), on llegeix de nou, entre d'altres estrats, la inscripció de Corneli Gal, fixada a l'obelisc, avui al Vaticà, que fou portat a Roma des d'Alexandria, on havia estat emplaçat com a element d'un *forum Iulium* i potser com a *gnomon* d'un gegantí rellotge de sol.

Fundà amb excepcional iniciativa la sèrie «Heidelberger althistorische Beiträge und epigraphischen Studien» (HABES). *Die Krise des Römischen Reiches. Geschichte, Geschichtsschreibung und Geschichtsbetrachtung. Aus-*

gewählte Beiträge, Stuttgart 1989, que dedicà a Sir Ronald Syme amb motiu dels seu vuitanta-cinquè aniversari, fou publicat dins d'aquesta sèrie. En aquest volum, es recull una bona part de la seva contribució als *Historia-Augusta-Colloquia* que organitzava encara en aquell moment el grup, avui llegendari, denominat Bonner Kreis, i que fa palès un dels aspectes científics més notables de Géza Alföldy: el seu interès per la «*Historia Augusta*». També a la mateixa col·lecció fou editat, amb Brian Dobson i Werner Eck, el volum en honor d'Eric Birley, un dels seus principals referents, *Kaiser, Heer und Gesellschaft in der Römischen Kaiserzeit. Gedenkschrift für Eric Birley* (Stuttgart 2000), i preparà més tard, amb Silvio Panciera, *Inchriftliche Denkmäler als Medien der Selbstdarstellung in der römischen Welt* (Stuttgart 2001). La vessant militar dels seus estudis es pot veure recollida al volum recopilador *Römische Heeresgeschichte: Beiträge 1962-1985* (Amsterdam 1987), tercer de la col·lecció «MAVORS, Roman Army Researches». Cal esmentar separadament també: *Die Legionslegaten der römischen Rheinarmeen* (Colònia, Graz 1963, *Epigraphische Studien*, núm. 3) i *Die Hilfstruppen der römischen Germania inferior* (Düsseldorf 1968, *Epigraphische Studien*, núm. 6).

La província romana de Dalmàcia fou objecte de dues monografies fonamentals: *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, amb una contribució d'András Mócsy (Budapest 1965), i *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia* (Heidelberg 1969). El *Noricum* fou analitzat en un volum que porta aquest títol (Londres, Boston 1974) i que encara roman com el clàssic sobre el tema. Val a dir que altres regions de l'Imperi romà també reberen consistents aportacions producte de la sempre activa curiositat i sagacitat de Géza Alföldy.

La temàtica hispànica va constituir una de les seves preocupacions principals. La seva aportació en aquest camp es pot qualificar amb justícia com a revolucionària i representa en certs aspectes un gir fonamental. Cal esmentar, entre moltes contribucions indispensables, els *Fasti Hispanienses: senatorische Reichsbeamte und Offiziere in den spanischen Provinzen des römischen Reiches von Augustus bis Diokletian* (Wiesbaden 1969), i també, com altres exemples destacats: *Res publica Leserensis (Forcall, Castellón)* (València 1977, *Servicio de Investigación Prehistórica. Trabajos varios*, núm. 45); *Los Baebii de Saguntum* (València 1977, *Servicio de Investigación Prehistórica. Trabajos varios*, núm. 56). I, amb H. Halfmann, *El Edetano M. Cornelius Nigrinus Curiatius Maternus, general de Domitiano y rival de Trajano* (València 1973, *Servicio de Investigación Prehistórica. Trabajos varios*, núm. 44); *Römisches Städtewesen auf der neukastilischen Hochebene. Ein Testfall für die Romanisierung* (Heidelberg 1987, *Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse*, núm. 3), i últimament *Provincia Hispania superior* (Heidelberg 2000, *Schriften der Philosophisch-historischen Klasse der Heidelberger Akademie der Wissenschaften*, núm. 19, amb una versió castellana publicada a la Corunya l'any 2002).

Poc després de la seva mort, el mateix any 2011, ha vist la llum el volum *Segobriga V. Inscriptiones romanas 1986-2010* (*Bibliotheca Archeologica Hispana*, núm. 38), realitzat en col·laboració amb J. M. Abascal i R. Cebrián, una mostra més d'una capacitat de treball que no defallia mai malgrat les dificultats.

La predilecció per Tarragona, la féu objecte de nombrosos articles i llibres, dels quals només en posarem en relleu alguns, que van des de *Flamines provinciae Hispaniae citerioris* (Madrid 1973, *Anejos de AEA*, núm. 6) fins al corpus fonamental *Die römischen Inschriften von Tarraco* (Berlín 1975), avui només superat per la seva pròpia edició dels tres fascicles corresponents a Tàrraco de la segona edició del volum segon del *CIL*, que antecedi el fascicle que cobreix el País Valencià i l'ager de *Dertosa* (*CIL* II² 14, *Conventus Tarraconensis. Pars meridionalis*, Berlín 1995). Recordem el seu article sobre Tàrraco al Pauly-Wissowa (*RE Suppl.* XV, 1978, col. 570-644), traduït al castellà amb el títol *Tarraco* i publicat a Tarragona el 1991 (*Forum*, núm. 8). L'arc de Berà, un monument que ell estimava especialment, fou objecte d'una important aportació: «Der römische Bogen über der Via Augusta bei Tarraco (Arc de Berà) und seine Inschrift» (*Klio*, núm. 78, 1996, p. 158-170). Aquesta fidelitat, l'acompanyà sempre; així, podem veure encara la *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, que en el seu fascicle 178, corresponent al 2011 (p. 87-125), recull encara una última contribució decisiva sobre la cultura clàssica de casa nostra: «Griechische Inschriften und griechische Kultur in Tarraco».

Cal esmentar obligadament el recull de treballs *Die römische Gesellschaft. Ausgewählte Beiträge* (Stuttgart 1986), que conté importants contribucions sobre Hispània i en especial sobre la societat romana del que més tard anomenarem els Països Catalans. Precisament fou aquest volum el que encetà la sèrie HABES ja mencionada.

La societat no fou gasiva en reconeixement als nombrosos mèrits personals i científics de Géza Alföldy. Fou investit doctor *honoris causa* per nou universitats. L'acolliren diverses acadèmies: la Real Academia de la Historia i l'Academia Europaea, entre d'altres. Participà en nombrosos consells científics de col·leccions, revistes i fundacions, entre les quals podem esmentar la Fondazione Niccolò Canussio de Cividale del Friuli. Cal destacar, entre les seves nombroses distincions, el Gottfried Wilhelm Leibniz-Preis de la Deutsche Forschungsgemeinschaft, l'any 1986, que marcà definitivament el reconeixement de la seva carrera investigadora i un punt de partença vers noves fites. Amb el seu amic i col·lega Silvio Panciera, compartí el 1992 el Premi Max Planck. Li foren concedides també la Verdienstkreuz de primera classe alemanya (2002) i la medalla de la seva pròpia Universitat de Heidelberg (2006).

Si volem repassar, finalment, només els honors ben merescuts que rebé a casa nostra en funció de la seva dedicació destacada a la història romana de l'actual Catalunya, la llista és ben extensa. La Universitat Autònoma de Barcelona li concedí, l'any 1988, el que fou el primer doctorat *honoris causa* d'una llarga sèrie; el precedí la medalla d'argent de la Universitat de Barcelona aquell mateix any. Són altres fites assenyalades de la seva trajectòria a Catalunya: l'elecció com a membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1996); el Premi Internacional Catalònia del 1997; la presència com a professor invitat de la Universitat de Barcelona 1997/1998; la Creu de Sant Jordi, màxima condecoració catalana, el 2001; la medalla d'argent de la ciutat de Tarragona (2008); el doctorat *honoris causa* concedit per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona l'any 2009, i la condició de soci d'honor de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Fou membre del consell científic de l'Institut Català d'Arqueologia (ICAC) des del moment de la seva constitució i hi ha col·laborat assíduament.

Tots els qui hem estat els seus col·legues i amics recordem, amb admiració i segurament amb enyorança, quan el dimarts 3 de setembre de l'any 2002 pronuncià la dissertació inaugural del XII Congrés Internacional d'Epigrafia Grega i Llatina, celebrat a Barcelona: una lliçó inoblidable en què féu, a més, una demostració del seu coneixement no tan sols de l'epigrafia grega i romana, ans també del seu domini de les principals llengües modernes, ocasió en què no va mancar el català.

Tot aquest dens, llarg i important *cursus* científic, amb gairebé sis-centes publicacions, farà que la seva memòria pervisqui en els camps d'estudi que cultivà amb competència i m'atreveria a afirmar que amb abnegació. La seva personalitat i la seva generositat científica han marcat una època i deixa un buit que difícilment es podrà reomplir en el futur.

La mort, com ja hem dit, va trobar Géza Alföldy a Atenes, al peu de l'acròpoli, el 6 de novembre de 2011. Anava a recollir el seu desè doctorat *honoris causa* a la Universitat de la Jònia. El destí no ho va consentir, i les parques deixaren de filar el fil de la seva existència terrenal, que rau i raurà, però, en la ment de tots els qui el conegueren i l'apreciaren i fins i tot en la d'aquells qui només el llegiren o que el llegiran en el futur. Però Géza Alföldy no és ara només la seva obra: la memòria de la seva humanitat singular ha de romandre entre nosaltres per aquesta raó. I, tornant de nou al *De amicitia* de Ciceró (27,102), podem fer nostres aquestes paraules: «Nemo unquam animo aut spe maiora suscipiet qui sibi non illius memoria atque imaginem proponendam putet.»